

KÖZLEMÉNYEK

Fiatal magyar írók lapja: a „Keresztmetszet”. Majd negyedszázaddal ezelőtt indult, 1934 decemberében — amikor a pártnak a perek s betiltások következtében éppen nem volt irodalmi orgánuma — s megszűnt 1936 februárjában. Évi tízszeri megjelenésre szánták, de a két dátum között, melyek alig haladják meg az egy esztendő, összesen hét száma látott napvilágot. Alcímként „irodalom és kritika” olvasható a lapon. Hat szám szerkesztőjeként VÁNDOR Lajos és VARGA Pál szerepelnek, az utolsó, hetedik szám szerkesztője ÖRKÉNY István. VARGA Pál, fiatal ember, aki mint könyvelő kereste kenyerét, nemcsak szerkesztője volt a lapnak s finanszírozta azt, hanem írt is a lapba. VÁNDOR Lajos neve már ismertebb. Huszonegy esztendő volt, mikor a *Keresztmetszet* szerkesztésére vállalkozott és 1945-ben, Németországban pusztult el fiatalon, harminkét éves korában. Első verseskötete, a *Fej vagy írás* 1933-ban jelent meg a *Névtelen Jegyző* kiadásában, a másodikat *Csoportkép* címmel CSERÉPFALVI Imre adta ki öt évvel később. „Intellektuális tartalomban gazdag baloldali költő volt, kitűnő formaérzékkel alkotott versei antifasiszta meggyőződésről vallanak. Fanyar, szatirikus hangja némiképp Erich Kästnerrel rokon” — az *Irodalmi Lexikon* e megállapításait igazolják a *Keresztmetszet*ben megjelent versei is.

Az utolsó szám szerkesztője, ÖRKÉNY István is mindössze huszonnégy éves volt, amikor a fiatalok lapjának szerkesztésére vállalkozott. A lexikon adatai szerint ÖRKÉNY első írásait a *Szép Szó* közölte, de a *Keresztmetszet* megelőzte az 1936-ban indult *Szép Szót*: 1934 decemberi első számában közölte az író *Gyűlölet* című frappáns novelláját.

Az első évfolyam első számában így mutatkozik be a folyóirat: „Köszöntjük az olvasót és kérjük, hogy ne várjon tőlünk zászlóbontást. Korunkban úgysis sok a jelszó és a lobogó.

A *Keresztmetszet* nem foglalkozik időjós-lással. Tehát programja sincs. Csakvilág-nézete. Az elsikkasztott humanizmus és felvilágosodás feltámasztása. Eszköze a fiatal magyar irodalom, hangsúlyozottan a fiatal, mert az előző nemzedék kezében az irodalom csak jog volt, kötelesség nélkül.

A *Keresztmetszet*, mely a fiatal magyar írók orgánumának indul, megszólaltat mindenkit, aki a jobb és a bal kilengésein kívül, az ember és az emberiség érdekeit szolgálja.

A *Keresztmetszet* éppen ezért Előszava szeretne lenni egy új és igazabb Történelem-nek.”

Az első szám Budafokon készült SUGÁR István nyomdájában, a többi mind GYARMATI Ferenc nyomta, oly sok üldözött baloldali, illegális kiadvány előállítója, az az áldozatkész nyomdász, aki a kommunista párt szolgálatában bátran vállalta a veszélyt mindenkor, s tudatosan nézett a várható megtorlások elébe, amelyek nem is maradtak el. GYARMATI nyomdájában készült 1932-ben JÓZSEF Attila Valóság-ának egyetlen száma is.

Amint a beköszöntő is jelzi, a fiatal írók irodalmi lapjának tartalma, eszmeisége: a humanizmus. Mégsem valami elvont humanizmusról volt itt szó, hanem tudatos prog-

resszív gondolatról, a korabeli visszasságok leleplezéséről és az emberi igazság kereséséről. A megjelent néhány szám cikkei, elbeszélései, versei az elnyomottak jogos lázadását sugallják. Hogy nem profil- és nem program nélküli folyóirattal találkozunk, tanúsítja a szerzői névsor is. Kommunisták, szociáldemokraták, vagy pedig azok világnézetéhez közelálló baloldali fiatal értelmiségiek, a polgári renden túllépők, az újat kereső intellektuelek. BERDA József, FORGÁCS Antal, MÁTYÁS Ferenc, PERNEKI Mihály, DARVAS József, LUKÁCS Imre, ÖRKÉNY István, SZENDRŐ József, TISZAY Andor egy-egy írását találjuk a lapban, sőt ILLYÉS Gyula egy versét is. A megjelent hét szám, — bár szerzőinek tolla eredeti, egyéni, — közös alaphangulatúvá ötvözi a lapot: az egészen végigvonul valamiféle fanyar ironia, általában az erős intellektualitás jellemzi.

Érdekes képet alkotnak a lapban megjelent rövid elvi cikkek. Az első számban SZOMBATI Sándor kért nyilatkozatot SZABÓ Lőrincetől arról, hogy miért nincs Magyarországon 1934-ben egy új Ady vagy új Babits. SZABÓ Lőrinc a kor irodalmi problémáiról adott sűrített válaszában kijelentette: generációját nagyon komoly és gazdag együttesnek tartja s kiemeli a *Választ*, mint a „már megvolt értékek legújabb és legerősebb csoportosulását”. A *Keresztmetszet* húszéveseinek a könyörtelen őszinteséget és kitartást adja útravalóként. A második szám *Az apák és fiúk harca az irodalomban* témával kapcsolatosan közöl több hozzászólást írók, publicisták tollából. ARADI Zsolt, a *Korunk Szava* szerkesztője, IGNOTUS, a *Toll és az Esti Kurír* főmunkatársa, KODOLÁNYI János, a *Magyarország* munkatársa, RÉVÉSZ Mihály, a *Népszava* segédszerkesztője, és SÓS Endre, a *Reggeli Újság* főszerkesztője fejtik ki véleményüket a felvetett problémáról különböző nézőszögekből. KODOLÁNYI alapvető kérdésekhez nyúl: „... Itt van egy nemzedék, amely ugyanolyan szigorú lelkiismerettel nézi az ország és a nép életét, a kor eseményeit, mint azt a régi nagy nemzedék nézte. Minden elhatározás, minden jóra való szándék megvan bennük a változtatásra, a levegőben erőfeszítések mágneses erővonalai feszülnek, itt a telepítés, a földreform, a szövetségzeti termelés, a népi kultúra rengeteg problémája s forradalmi lendülete. *Itt vannak az új eszmék új írói is . . .*”

Révész Mihály tagadja a tiszta esztétikum jelszavát, s a fiatalok fő feladatául a változtatás szükségességét tűzi ki. Az „újak seregének” kötelessége, hogy „az irodalommal, a költészettel, a széppel, az igazsággal vezesse a tömegeket az új világ szolgálatára. Ha volt valaha nemzedék, amelynek költőjére a *vátesz* föladata és kötelessége várt, a mai nemzedék az. Ez a vátesz vezessen minden tiszta érzést és minden nemes szándékot az új időknek új dalaival.”

Találó képet rajzol válaszában SÓS Endre is a korszak aktuális irodalmi problémáiról, irodalomtörténeti példákon át ábrázolva a régi és az új, a retrográd és a progresszív harcát. Hivatkozik KAZINCZY Ferencre, akit vármegyei határozattal akartak eltiltani nyelvi és irodalmi reformjainak folytatásától; a kötelező konformizmusról, a politikai akadályokról ír, majd megállapítja, hogy az irodalom: harc, s az új írók vállalják a kor tükrének vagy a kor iránytűjének a szerepét, a földön járnak.

A II. évfolyam 1. számában RÓNAI Mihály András *Egy járvány elé (Új népiesség)* címmel ír figyelemreméltó cikket, kiemelve az igazi népiesség nemes és nagy hagyományait — ILLYÉS — s szembeállítva ezzel az úgynevezett „völkisch”-divat hamis, ellenszenves voltát.

BOLDIZSÁR Iván ír a következő számban *Vers helyett tanulmány?* címmel vezető cikket a fiatal írók elkötelezettségéről s nehézségeikről. „... mert az elvágott összefüggéseken, az összekuszált vonatkozásokon, a megsebesített értelmeken és a megfertőzött fogalmakon kívül ráfekszik az is, amit kezdetben olyan lázas boldogsággal énekelt: az élet. Határon innen és határon túl, olyan gyilkos büzt áraszt az igazságtalanság és az aránytalanság, hogy a fiatal költőnek tele lesz orra, szeme, szája vele és beléfojtja a lírát. Érzi, hogy neki, akinek megadatott, hogy ki tudja fejezni magát, ki kell fejéznie másokat

is. De rémülten veszi észre, hogy még azt a legkisebb és legtermészetesebb közösséget sem ismeri, ahol élni és hálnia kell. Riportszerű benyomáskeresések helyett most már tudatosan, sőt tudományosan megy ki a város szélére, a falvakba vagy a tanyák közé. Amit itt lát s amit hozzá tanul, egész életére véglegesen elkötelezi . . ." — így ír a huszonháromszendős BOLDIZSÁR Iván az elkötelezettségről, s ezért — bár szilárdan vallja a költészethez való hűséget („A vers olyan mint a szerelem: örökkön-örökké időszerű”) — a maga korában a tanulmányt időszerűbbnek és fontosabbnak tartja.

Ugyanebben a számban NÉVAI László elmefuttatását olvashatjuk a korszak alapvető kérdéséről, a háború és béke problematikájáról, ironikusan elítélve a nietzschei felfogást; „aki azt hiszi, hogy „csak ott lehet feltámadás, ahol sírok vannak”, az temettesse el magát. Mi csak higgyük, hogy enélkül is lehet” — azaz: inkább tétlen béke, mint aktív háború.

A márciusi szám vezércikkét NÉMETH László írta *Életcél* címmel. Mit várhat Magyarország? — veti fel a kérdést, s már korán kialakult — közben saját lapjában, a „Tanú”-ban kifejtett — elgondolásait vázolja röviden. SZABÓ Lőrinc az előző számban megjelent BOLDIZSÁR-cikkre reagál *Intellektualizmus a költészetben* című írásában. REMÉNYI József — az 1913-ban Amerikába emigrált kitűnő irodalomtörténész, a bécsi *Tűz* és más jelentős irodalmi lapok későbbi munkatársa — *A mai amerikai fiatalság* címmel küldött cikket a lap számára.

Érdekes a következő, az 1935. júniusi szám vezető cikke is, Sós Endre tollából, *A történetkönyvek revíziója*, melyben ismerteti a IV. Páneurópai kongresszuson előterjesztett indítványát a történelemhamisítás ellen. Mint írja, küzdelmet kell indítani mindenféle — politikai társadalmi, faji stb. — hazugság ellen, a régi és új történelmi hazugságok ellen.

A novemberi számban ARADI Zsolt aktuális politikai kérdést vet fel: Mussolini tetszetős beszédei mögött látja a veszélyt, a „zsákmány” hajszolását. Emellett azonban elítélően nyilatkozik a moszkvai rádióról is.

A *Keresztmetszet* utolsó, 1936. februári számának vezető cikkét GODA Gábor írta, *Baumgarten-díj, Babits és a Nyugat* címmel. Szellemesen érvelve védi a Nyugatot a támadások ellen, hasonlóképpen Babitsot és a Baumgarten-díj elosztásának igazságosságát.

A *Keresztmetszet* minden egyes számában találunk egy-egy elbeszélést. ÖRKÉNY István három kitűnő novellával szerepel: e korai írásaiban is már erősen kidomborodik az író ironikus alaphangja. A *Gyűlölet* című például olyan frappáns, mint mai „egyperces” novellái, egy bizonyos emberi viszonylatot ábrázol éles pszichológiai meglátással: a gyűlölet kifejlődését a hitelezővel szemben. *Fiatal lány* című elbeszélésében plasztikusan mutat be egy „társaságbeli” lányt, aki udvarlóra vadászik. A *Pánik* pedig rendkívüli tömörséggel, szaggatott párbeszéd keretében belülről ábrázolja a pénzen alapuló házasság belső rothadtságát.

Az egyik szerkesztő, VARGA Pál *Az összeesküvő* című sikerült novellájában egyszerű, mindennapos történetet beszél el: a kishivatalnok odáig merészkedik, hogy megpróbál előleget kérni a nagyhatalmú személyzeti igazgatótól. DARVAS József *Rabszolgáladás* című elbeszélése az előző pendant-ja: ebben is a kifizetésű városközi irnok próbál lázadni — persze csak önmagában — azzal, hogy a hivatali időn túl hazafelé sétálva szembejönni látja a polgármester urat, s elhatározza, hogy nem köszön neki.

NYÍRI Tibor *Ötezer pengő* című novellája egy temetéssel kapcsolatban a polgári képmutatást leplezi le. S. KOVÁCS Ferenc szép elbeszélést írt *A léggömb* címmel abból az apropos-ból, hogy míg az apa az újságban a London feletti légi hadgyakorlatokról olvas, a kislány léggömbje elszáll, s a gyerek kérdései kapcsán a felnőtt rádöbben, hogy a modern technika vívmányait a tömeggyilkosságra való felkészülésre szánják, büntetlenül és

akadálytalanul. Szép LILL András kis filozófiai írása, a „Liften”. Végül megemlítjük GODA Gábor kitűnő szatirikus keretes elbeszélését, *Diktátor a ligetben*. — *Rotterdam* *Erasmus halálának négyszázadik évfordulójára*. Két jólöltözött fiú diktátorosdit kíván játszani, összeszednek tizenöt kevésbé jólöltözött gyereket — e keret módot nyújt az írónak arra, hogy maró gúnyal, tömören mondjon ítéletet a történelmi „játákokról”. A prózai írások közül kiemelkedik RADNÓTI Miklós *Három képeslapja*: 1. *Férfiak*, 2. *Kirándulás*, 3. *Vénasszony*, amelyek először a *Keresztmetszet* lapjain kerültek kinyomtatásra.

A *Keresztmetszet* nagy teret biztosított a költészetnek, az összesen megjelent hét számban mintegy ötven verset találunk harminc költő tollából. De ez egyáltalán nem mennyiségi igényt jelentett, a nevek arról tanúskodnak, hogy a lap valóban irodalmat akart. Nem sorolhatjuk fel az összes költőt, csak érzékeltetni próbáljuk e rovat gazdagságát. Az 1935. novemberi szám közölte például ILLYÉS Gyula *Nem menekülhetsz* című költeményét, olvashatjuk BERDA József, DEVECSERI Gábor, FORGÁCS Antal, HOLLÓS KORVIN, JÉKELY ZOLTÁN, MÁTYÁS Ferenc, PERNEKI Mihály, TAKÁTS Gyula, URR Ida, WEÖRES Sándor és több más költő egy-egy versét. ÖRKÉNY Istvántól találtunk egy ifjúkori verset *Tavaszi szonáta* címmel, SZENDRŐ József több verssel szerepel. Rendkívül szellemesek a szerkesztő VÁNDOR Lajos intellektuális versei az akkoriban nagyonis aktuális problémákról. Ilyen például az első számban megjelent *Világtörténelem* című, a következőben a *Somogyi úr, avagy egy hétköznapi óda* arról, hogy mit ér egy fiatal ember élete, értelme, esze. Hasonló fogantatású a *Feddő ének* arról, hogyan érvényesülhet valaki 1935-ben. (Köteteiben nem szerepel). Szellemes a júniusi számban megjelent, SUPKA Gézának ajánlott *Budapest* című verse is, melyben a fővárost züllött nőhöz hasonlítja. Végül megemlítjük az utolsó számba írt szatirikus *Állatmeséjét*.

A kevésbé ismert versek közül kitűnő BERDA Józsefé, az *Aba-Novák* „*Berda*” képe alá. A kor hangulatát érzékelteti LUKÁCS Imre verse is, a *Köd*. B. RADÓ Lili megleghangú, szép verset írt *Gyermek a röntgenszobában* címmel. Kitűnőek a *Keresztmetszet* versfordításai is, mind a választott verseket s azok tematikáját, mind pedig a művészi átültetést illetően. Néhány példát említünk. TÁBORI Pál fordításában szerepel Carl SANDBURG *Fű* című költeménye, valamint Franklin P. ADAMS: *A gazdag embere*, továbbá TISZAY Andornak a lapban megjelent műfordításai, így például HAFIZ: *A szerelem himnusza*, vagy a *Hangya halál* című, maláji szerelmes vers Ivan GOLL gyűjtéséből, s kiemelkedő, politikai oélatú a *Proletarian Literaturból* fordított Ito SHINJI: *Egy anya levele, fogságban élő fiához* című költemény, melyet JÁKÓ Pál éveken át szavalt munkáselőadásokon.

Közölte a *Keresztmetszet* HEINE *Donna Clara* című versét is, FALUDY György átköltésében.

Külön figyelmet érdemel a *Keresztmetszet*nek a keleti népek felé való fordulása éppen azokban az években, amikor a gyarmati népek felszabadulásáról még nemigen esett szó, de amikor már megkezdődött a törekvés arra, hogy az elkődösítés, misztifikálás helyett a valóságot mutassák meg róluk. Szép, elgondolkoztató cikket írt e témakörben a Vajda János Társaság főtítkára, PLÄTZ Rudolf *A primitívek költészete . . . Lélektani széljegyzet* címmel. Néhány sorát idézzük: „A primitív népek lírája a közösség életének tükre . . . Amit az európai irodalmi problémák szakértői és prófétái úgy neveznek: hidat verni az éntől az emberhez, egyéni életéztől világerzésig, ez a tisztán emberi és egyetemleges a primitív költészet félreismerhetetlen vonása.” E témakörbe tartozik TISZAY Andor tollából „A primitív népek költészete közmondásaikban”. Idézi a különböző törzsek közmondásait, kutatva azok eredetét.

A lap *Könyvek és írók* és *Zárójelben* rovata sem érdektelen. Az ismertetéseket, a kritikákat jó tollú fiatal írók írták, érdemes művekről. Több ismertetést olvashatunk ÖRKÉNY Istvántól. KADÁR Endre: *Önbüntetés*; SIDLÓ András: *Magányos úton*, TAKÁTS

Gyula: Kút, TIMÁR László: *Aforizmak*, HEGEDÜS Gézától (KOSZTOLÁNYIÓRÓL, az *Apollo* című folyóiratról); HÁY Gyula *Isten, császár, paraszt* című történelmi drámájának külföldi színpadokon történt bemutatása után számonkéri a hazai bemutatást, több kritikát olvasunk VÁNDORTÓL, (például MIKSZÁTHÓRÓL), VAJDA János ismerteti VÉSZI Endre *Végy oltalmadba* címmel megjelent verseskötetét, a 18 éves költő első könyvét, mint „az év fölösen dús verseskönyvei között kimagaslóan rokonszenves jelentkezés”-t, RADNÓTI Miklós *Újhold*-ját BÁNÁTI Oszkár mutatja be nagy elismeréssel „ködtől kitisztuló reggeli tájkép Radnóti költészete . . .” THURZÓ Gábor is szerepel a lap kritikusai között. Ha tehát végigfutunk egyrészt az ismertetők, másrészt az ismertetett írók művek, témák — TÓTH Árpád, MÓRICZ Zsigmond, DARVAS József, KOSZTOLÁNYI, KASSÁK Lajos, KÁRPÁTI Aurél, NÉMETH László, VÉSZI Endre, MIKSZÁTH Kálmán, a magyarok közül, s Eugen DABIT, Albert EINSTEIN, Jean GIRAUDOUX, Panait ISTRATI, J. JOYCE a külföldiek közül; színház, zene, képzőművészet, Szegedi Fialatok Művészeti Kollégiuma, szociográfia — látjuk, hogy a fiatal írók, lapszerkesztők magas mércét állítottak lapjuk elé. Ezt tanúsítja a lap munkatársi gárdájának foglalkozás szerinti összetétele is: költők, írók, publicisták, színinövendék, díszlettervező, festőművész. Itt kell megemlíteni a lap illusztrációit készítő REDŐ Ferencet, akinek *Almacsász, Kaszaverők, Vén halász, Vízholdó lány, Munkás* című művei növelik a *Keresztmetszet* esztétikai színvonalát. A munkatársak nagy része tagja, sőt alapító tagja volt az 1926-ban létrehozott Vajda János Társaságnak, PLÄTZ Rudolf — mint már említettük — főtítkára, BOLDIZSÁR Iván, TÁBORI Pál, TISZAY Andor, SZOMBATI Sándor és mások aktív tagok. A ma már kevésbé ismert nevéek közül: KELETI Jenő egy Múzeum-körúti könyvkereskedésben volt alkalmazott, HABÁN Mihály mérnök és költő, akinek 1934-ben *Évszakok forgása* címmel jelent meg verseskötete, VALÉR Erik díszlettervezéssel foglalkozott annakidején s önálló kötete jelent meg színházi témakörből, SZOMBATI Sándor 1945 után sportlapot szerkesztett, előzőleg a Népház színházát vezette PLÄTZ Rudolfal együtt, SZOLNOKI István fiatal költő volt, a lap első számának tanúsága szerint — mely hirdeti a Vajda János Társaság 1935. januári előadásait — *Felvilágosodás és ellenműveltség* témával szerepelt a műsorban.

A *Keresztmetszet* első évfolyamának első száma annakidején nem került be a nemzeti könyvtárba. Köszönetet mondunk a szegedi József Attila Tudományegyetem Központi Könyvtárának, mely a náluk megtalálható példányt rendelkezésünkre bocsátotta. Külön kuriózuma, hogy ügyészégi példány, jól olvasható rajta a Budapesti Királyi Ügyészség 1935. évi bélyegzője.

MARKOVITS GYÖRGYI

Két szakszervezeti könyvtár a Horthy-korszak elején. Az utóbbi évek könyvtár-történeti kutatásai egyre több figyelmet szentelnek a szakszervezeti könyvtárak történetének. Ezeknek a kizárólag a munkásság anyagi erőfeszítései révén létrehozott és fenntartott könyvtáraknak a jelentősége nem merült ki abban, hogy színvonalas olvasnivalót adtak a munkások kezébe, kiknek az alacsony bérekhez képest magas könyvárak miatt nem igen volt módjuk nagyobb méretű saját könyvtárat gyűjteni; egyben műhelyei voltak a munkásság osztályöntudata kialakulásának is. Az olvasók itt sok olyan kiadványhoz jutottak hozzá, mely nem volt hozzáférhető sem a hivatalos népkönyvtárakban, sem a magán kölcsönkönyvtárakban (melyek különben használati díjaik miatt sem lehettek hozzáférhetőek a munkásság többsége számára).

Már a legelső szakegyletek, többek közt, könyvtár létesítését és fenntartását is a feladatuknak tekintették. Ezek a könyvtárak együtt fejlődtek és izmosodtak a magyar munkásmozgalommal s fejlődésükben gyakran még a legváltásosabb idők sem tudták

visszavetni azokat. Jellegetesen bizonyítja ezt az OSZK Kisnyomtatványtárán található két katalógus a *Magyarországi Nemesfémipari és Órásmunkások Szakegyletének Könyvtár-jegyzéke* és a *Budapesti Cípész munkások és Munkásnők I-ső Számú Csoportjának Betűsoros Könyvtárjegyzeke*.¹ Mind a kettő 1924-ben jelent meg, s a könyvek jelentős részének a beszerzése minden valószínűség szerint a 20-as évek elejére esik, tehát olyan időre, mikor a győztes ellenforradalom mind az államapparátus, mind az uralomra jutott pártok és szervezetek révén a legerőteljesebb offenzívát folytatta a magyar munkásmozgalom ellen. A két könyvtár közül a cipészeké a nagyobb: 1618 mű 2203 kötetben, valamint 10 féle folyóirat 105 kötetben, mellette eltörpülni látszik a 448 mű 515 kötetét birtokló nemesfém- és óráskönyvtár, tartalmi összetételét tekintve azonban ez a gyűjtemény is tiszteletre méltó. Mind a két katalógus szakok szerint csoportosítja anyagát. Az óráskatalógusának szakrendi felosztása a következő: szépirodalom, színművek, költemények, vegyes, szakirodalom, történelem, bölselet, társadalomtudomány és szociálpolitika. A cipészek katalógusáé: szépirodalom, költemények és színművek, történelem, politika és társadalomtudomány, útleírások, bölcsészet, egészségügy, élettörténet, törvénytár, agitáció, műveltség könyvtár (az Athenaeum könyvkiadó század elején megjelent színvonalas, népszerűsítő-tudományos sorozata) és lexikonok, műszaki könyvek, tanulmányok és folyóiratok, német nyelvű művek.

Az óráskatalógusának az utolsó lapján egy táblázat látható, a belépés alkalmával feltehetőleg minden olvasó megkapta a katalógus egy példányát, s ez a táblázat kölcsönzések az olvasójegy szerepét töltötte be. A könyvtáros erre bejegyezte a kölcsönzött könyvek számát, a kölcsönzés és az esetleges hosszabbítás időpontját, a visszavétel napját és az ezt eszközöző könyvtáros nevét, végül az esetleges késedelem alkalmából fizetett büntetéspénz összegét.

A cipészek a könyvek felsorolása elé 12 pontos használati szabályzatot függesztettek, ebből némi bepillantást nyerhetünk a könyvtár életébe. Kölcsönzésre csak szakszervezeti tagok voltak jogosultak s azok is csak abban az esetben, ha nem voltak hátralelőben a tagdíjjal. A tagkönyvet kölcsönzésekor fel kellett mutatni s a könyvtáros a kölcsönző neve és lakcíme mellé a tagkönyv számát is bevezette a nyilvántartási naplóba. A kölcsönzési idő 2 hét volt, ezt azonban heti 200 korona fejében (inflációs időről van szó!) meg lehetett hosszabbítani, legfeljebb 4 hétre. Akik ezentúl is maguknál tartották a könyvet, kötelesek voltak 1000 korona büntetést fizetni. A szabályok sorozatos megszegőit el lehetett tiltani a könyvtár használatától. A megrongált és határidőn túl visszatartott könyvekről a könyvtáros köteles volt a vezetőségnek rendszeresen beszámolni.

Mind a két könyvtár gazdag szépirodalmi anyaggal rendelkezik. Megvannak a magyar irodalom klasszikusai: az órásknál 18, a cipészeknél 62 JÓKAI mű, 9 illetve 25 MIKSZÁTH, a cipészeknél 14 GÁRDONYI. Mind a két helyen PETŐFI és VÖRÖSMARTY költeményei, a cipészeknél ezenkívül megtalálható ARANY, CSOKONAI, CZUCZOR, valamint a *Bánk bán* és *Az ember tragédiája* is.

Az időben és szellemiségben modernebb magyar irodalom képviselői közül AMBRUS Zoltán az órásknál 4, a cipészeknél 10 művel szerepel, BIRÓ Lajosnak, ADY barátjának, a 10-es évek egyik legmodernebb hangú novellistájának 1, illetve 10 könyve van meg. HELTAI Jenőnek 1, illetve 3 könyve található. MOLNÁR Ferenc 1, azaz 10 kötettel szerepel. MÓRICZ Zsigmondnak az órásk könyvtár csak 2 könyvét őriz ugyan, de a cipészeké 23-at. Megtaláljuk ezeken kívül az órásknál IGNÓTUSnak 1, KÓBOR Tamásnak 3, lányának Noéminek 1 művét. A cipészeknél viszont fellelhető 7 BABITS kötet (próza és költészet

¹ OSZK Kisnyomtatványtár. Munkásmozgalmi füzetek 1868—1942. II-ik doboz. Az utóbbiról SZILÁGYI János is említést tesz. *A szakszervezeti könyvtárak Magyarországon a két világháború közti időben* című cikkében. Magy. Könyvszle. 1958. 246—259. lap.

vegyest), 4 KARINTHY könyv, KÁRPÁTI Aurél 4 műve, KAFFKA Margittól a *Levelek a zárdából*, 5 KOSZTOLÁNYI (szintén vegyest vers a prózával), valamint KRUDY, SZOMORY Dezső és TERSÁNSZKY J. Jenő 2—2 írása.

Szépszámú könyv képviseli mind a két helyen a világirodalom jeleseit is. Az órásknál 8, a cipészeknél 24 BALZAC mű; 2, illetve 5 DAUDET, 6, illetve 13 DICKENS, 2 és 6 idősb DUMAS, 1 és 4 HAUPTMANN (köztük a *Takácsok*), 3 illetve 5 Victor HUGO, 3, illetve 17 MAUPASSANT, 1 és 4 STENDHAL, 3, illetve 14 STRINDBERG. Az órásknál megvan 3 SHAKESPEARE darab, a cipészeknél összes színműve 5 kötetben és mind a két helyen 1—1 IBSEN.

A cipészeknél igen jelentős arányban szerepel az orosz irodalom, de az órásknál is van 5 kötet CSEHOV, 3 DOSZTOJEVSZKIJ, 1 GOGOL. LERMONTOVTól a *Korunk hőse*. A cipészeknél CSEHOVnak ugyan csak két műve van meg, de DOSZTOJEVSZKIJTól 19 mű, GONCSAROV *Oblomov*-ja, GOGOL 2, TOLSZTOJ 17, TURGENYEV 6 műve.

Említést igényelnek még az órásk könyvállományából Edgar Allan POE (*A Morgue utcai gyilkosság*), valamint CALDERON, GOETHE, KLEIST színművei, úgyszintén ROSTAND *Cyrano*-ja. A cipészek gazdagabb anyagából fel kell említeni ANDERSEN összes meséit három kötetben, APULEIUS *Aranyszamarát*, BJÖRNSONT, Bret HARTot, DANTE verseit és a teljes *Isteni Színjáték*-ot, Georg ELIOTot, FLAUBERT 5 művét és a GONCOURT testvérek 4 írását, a svájci Gottfried KELLER 3 könyvét, úgyszintén Knut HAMSUN 8 alkotását, a másik nagy svájci írónak, Konrad Ferdinánd MEYERnek 2 könyvét, az *Ivanhoe*-t SCOTT-tól, 2 THACKERAY művet (*Hiúság vására*, *Pendennis története*), 1 MARK TWAIN regényt, Washington IRVING *Rip van Winkle*-jét, 11 H. G. WELLS-et és egy Oszkár WILDE művet. Kiegészítik ezt GOETHE *Faust*-ja, ROSTAND *Cyrano*-ja, LESSING SCHILLER, MOLIÈRE és MAETERLINCK egyes darabjai.

Mind a két könyvtár tiszteletre méltó számú történelmi művel dicsekedhet állományához képest. Mind a két helyen megvan: GRÜNWARD Béla *Régi Magyarországa* (az egyik legszigorúbb szembenezés múltunk árnoldalával az 1945 előtti magyar történetírásban), CARLYLE műve a francia forradalomról, DEÁK Farkas könyve a kolozsvári ötvöslegények 1576-os sztrájkjáról és Guglielmo FERRARO olasz történésznek az ókori Rómáról írt művei. Az órásknál említést érdemel még SALAMON Ferenc műve a Zrínyiek-ről, THALY Kálmán egy könyve Rákóczi-ról, valamint H. G. WELLS világtörténete. A cipészek állománya e téren is gazdagabb. Megvan *Magyarország története* MARCZALI Henriktől, ACSÁDY Ignác műve a magyar jobbagyság történetéről, *Az abszolutizmus kora Magyarországon* BERZEVICZY Alberttől, GRACZA György könyve a szabadságharerről, KOSSUTH emigrációs iratai, MÁRKI Sándor Dózsa könyve, a *Magyar állam életrajza* SZEKFÜTÖL és ZOVÁNYI Jenő 2 műve, hogy csak a fontosabbakat említsük a magyar történelemmel foglalkozó munkák közül. Egyetemes történelemmel foglalkozó könyveik közül meg kell említeni az ó- és középkor, úgyszintén az új- és legújabbkor történetét MÁRKI Sándortól, MONTESQUIEU elmékedéseit a rómaiakról, H. G. WELLS könyvét a világháborúról (*A nagy katasztrófa 1914-től 1920-ig*), a MARCZALI-féle nagy képes világtörténetet, és a TOLNAI világtörténetét.

Az órásk katalógusában található egy *Ipartörténetek* címet viselő csoport is. Az itt szereplő könyvek egy része tényleg az ipar, és főleg az ötvös ipar történetével foglalkozik, a másik része azonban modern szakkönyv. A cipészeknél is találunk *Műszaki könyvek* című csoportot, itt azonban főleg ismeretterjesztő munkákat lehet találni.

Ami a természettudományos irodalmat illeti, különösen érdekes, hogy mind a két helyen megvan EINSTEIN műve a relativitáselméletről. DARWINTól is mind a két könyvtárban van munka, a cipészeknél 2 főműve az ember származásáról és a fajok keletkezéséről, valamint az ösztönről írt könyve. Az órásknál az *Egy természettudós utazása a Föld körül*. A cipészeknél DARWIN művein kívül is található több, az evolúciós

elméletet népszerűsítő írás és számos egyéb ismeretterjesztő könyv is (BÖLSCHÉ, FLAMMARION stb.). Mindezt kiegészítik a cipészek könyvtárában az útleírások (AMUNDSEN, CHOLNOKY Jenő, NANSEN, STANLEY, STEIN Aurél, Sven HEDIN stb.) és az egészségügyi könyvek külön szakcsoportjai.

Ugyancsak figyelemre méltó a *Törvények* szakcsoportja, mely túlnyomórészt a mindennapi élethez szükséges törvények kiadásait és népszerű magyarázataikat tartalmazza.

Az a már felsoroltakból is kitűnik, hogy az adott lehetőségek között mind a két könyvtár színvonalat képviselt. Azonban mind ez ideig nem beszéltünk azokról a könyvekről, melyeknek megléte valóban szocialista munkáskönyvtárrá avatja mindkét gyűjteményt. Bőven van ilyen könyv már a szépirodalmi anyagban is. Ilyen az élete vége felé szocialistává lett Anatole FRANCE műveinek szereplése mindkét könyvtár állományában, órásk 5, cipészek 26 mű, ám fokozottabban ilyen GORKIJ műveinek a jelenléte mind a két helyen, órásk 8, cipészek 10 mű, ebből 8 szépirodalmi alkotás, melyhez hozzájárulnak a *Cár birodalma* és a *Forradalom és kultúra* című kötetek. Ugyancsak itt említendő, hogy megvan „Európa lelkiismeretének”, a világháború ellen önkéntes szünettel tiltakozó Romain ROLLANDnak számos műve mindkét könyvtárban (az órásknál 8, a cipészeknél 10 mű).

A magyar szépirodalom sorából ezen a helyen kell megemlékezni az első világháború előtti szocialista irodalom legjelentősebb képviselőjének CSIZMADIA Sándornak írásairól (órásk 4, cipészek 10 kötet). Csak mutatóba belőlük néhány cím: *Fogházi levelek*, *Forradalmi énekek*, *Proletárköltemények*. Mind a két helyen megvan GARAMI Ernőnek, a főleg a világháború előtti időben a magyar munkásmozgalomban igen jelentős (igaz hogy nem mindig a szó legprogresszívebb értelmében) szerepet játszó szociáldemokrata vezető *A megváltás felé* című szocialista szellemű tandrámája. Egy-egy könyvvel szerepel GÁRDOS Mariska a magyar munkásmozgalom úttörője. Jelentős RÉVÉSZ Béla, a *Népszava* egykori irodalmi rovatvezetője, ADY egyik legjobb barátja műveinek a jelenléte mind a két helyen (az órásknál 3, a cipészeknél 4 mű). Végül pedig megemlítenünk VÁRNAI Zseni versei (az órásknál 1 kötet, a cipészeknél 4 kötet). A cipészeknél ezeken felül is számos ilyen jellegű alkotás található: 11 ADY kötet, a szocialista meggyőződéséért meggyilkolt BACSÓ Béla regénye *A Sefcsik ház*; BARBUSSE-nek 3 könyve. BARTA Lajos 2 műve és az elkötelezetten szocialista FARKAS Antal és GYAGYOVSKY Emil versei (az előbbtől próza is) sem véletlenül kerülhettek megvételre. Megvan GÖNDÖR Ferencnek, ki a Tanácsköztársaság alatt egy ideig a sajtóügyeket intézte, 1 könyve, és 2 KASSÁK regény. Bizonyos mértékig a szakcsoport szocialista meggyőződéséből következhetett, hogy Jack LONDON művei oly nagy mennyiségben (24 mű) voltak meg a könyvtárban. Megvolt MEZŐFI Vilmosnak is 1 műve, ő ugyan ekkorra már rég elszakadt a munkásmozgalomtól, de a XIX-ik század végén egyike volt a legagilisabb szocialista vezetőknek. MIGRAY József, akinek két verses kötete is megvan (*Forrongás*, *Vörös zászló alatt*) később nemcsak renegátja lett a munkásmozgalomnak, de harcos jobboldali is, ez azonban jóval a katalógus megjelenése után történt. NAGY Lajosnak is megvan 2 műve, POGÁNY Józseftől a Tanácsköztársaság volt népbiztosától is találunk 1 írást. RÉVÉSZ Mihálytól szintén, ki igen aktív tagja volt az akkori SzDP-nek. Az a szellem, ami az itt felsorolt könyvekből árad, nem teszi meglepővé, hogy Bernard SHAW is képviselve van 1 regénnyel és 4 színdarabbal. Ez a szellem árad THURY Zoltánnak, a századforduló egyik legforradalmibb hangú novellistájának elbeszéléskötetéből is. Upton SINCLAIR regényei (4 van belőlük) éles támadást intéznek a kapitalizmus ellen, s igen népszerűek voltak ebben az időben a szervezett munkásság körében. A két verseskötettel képviselt VANCZÁK János ebben az időben a *Népszava* szerkesztője volt. Végül pedig itt kell megemlékezni ZOLA műveinek rendkívül nagy számáról (32 mű). Megvan többek közt a teljes Rougon-

Macquart ciklus, valamint két trilógiája: a *Három Város (Párizs, Róma, Lourdes)* és az *Igazság, Munka, Termékenység* is.

Talán még fokozottabban domborodik ki a könyvtárak osztályharcos jellege, ha nem a szépirodalmat, hanem a katalógusokban felsorolt egyéb szakcsoportok anyagát vizsgáljuk. Mindkét könyvtárban megtalálhatók a nagynevű orosz anarchista KROPOTKIN emlékiratai és *Kölcsönös segítség mint természeti törvény* című műve, megvan a *Pápák bűnei* című könyv, mely kedvelt darabja volt e korban a munkáskönyvtáraknak,² mind a két katalógusban fellelhető Gorter HERMAN *Történelmi materializmus* című munkája és JÁSZI Oszkár *Új Magyarország felé* című írása. Mindkét könyvtárban található könyv LASSALLETÓL, valamint a vulgármaterialista Ludwig BÜCHNERTŐL, kinek művei a XIX-ik század végén és a századfordulón a baloldali közvélemény előtt igen népszerűek voltak.

Az órásk könyvtárában a sort a *Népszava* több naptára egészíti ki.

A cipészeknél pedig ezen felül még igen sok ilyen jellegű könyvet találunk. Kezdjük talán a legjelentősebbekkel. Megvan (1924-ben Magyarországon!) LENINTŐL az *Allam és forradalom*. Megvannak MARX és ENGELS válogatott művei, 5 MARX könyv (köztük a *Tőke* is németül), ENGELS 2 munkája (*A család és a magántulajdon* és az *Anti Dühring*). LAFARGUETŐL, MARX vejétől is találunk 2 könyvet. Megvan PLEHANOV 2 munkája, BEBELTŐL önéletrajza és a *Nő és a szocializmus*, 2 LIEBKNECHT. KAUTSKYTŐL is több könyv van, közülük elsősorban a *Kereszténység eredetét* és a *Marx gazdasági tanait* kell megemlíteni.

A magyarok művei közül elsősorban Szabó Ervin munkái érdemelnek figyelmet (*Társadalmi és pártharcok 1848-49-ben. A tőke és a munka harca, Imperializmus és béke*). POGÁNY Józsefnek 7 könyve van meg. KUNFI Zsigmond Jaurès-ről írt életrajzának a könyvtárban tartásához és a nyilvánossághoz szóló katalógusban való közreadásához is bátorságra volt szükség! Áll ugyanez ÁGOSTON Péterre is, aki nem csak hogy emigrációban élt az adott időben, de kit 1920-ban Horthy bírósága halálra is ítelt. ÁGOSTONnak nemcsak több írása van meg (*A szekularizáció, A munka rabsága, A háború okozói* stb.), de ügyvédjének, UJLAKI Gézának mellette elmondott védőbeszéde is. FÉNYES Lászlónak is megvan a Tisza perben elmondott védőbeszéde. JÁSZI Oszkárt a magyar polgári radikalizmus vezérének előzőleg említett könyvén kívül 6 műve képviseli.

A cipészek igyekeztek lehetőleg minél több könyvet beszerezni a munkásmozgalom történetéről is. Mindjárt a cipészek mozgalmának történetével 2 könyv is foglalkozik, mind a kettő FARKAS István tollából, ezt kiegészítik NOVITZKY László és ZAKA Lajos művei a nyomdászok mozgalmáról. Ehhez járul RÉVÉSZ Mihály könyve a magyarországi munkásmozgalmakról 1913-ig bezárólag. Végül megvan az MSzDP hét pártgyűlésének a jegyzőkönyve, a Vasas Szakszervezet 1910. és 11. évi zárszámadása és a Famunkások 1913. évi *Zsebnaptára* is. A magyar munkásmozgalom egyik legrégebb eseményének emlékét őrzi egy egykorú kiadvány, KÜLFÖLDI Viktor: *A budapesti kommunista pör*. A szakszervezetek és a Szociáldemokrata Párt közt fennálló kapcsolatból következik, hogy az MSzDP vezetőit (BRESZTOVSZKY, GARAMI, VANCZÁK, WELTNER stb.) is képviseli néhány kiadvány és megvan BERNSTEIN, OTTO BAUER, Eduard DAVID, MÜLLER Hermann néhány írása is.

A cipészek könyvtárába mindezen felül még újságok és folyóiratok is jártak. A *Népszava* néhány évfolyama mellett 1890-től 1923-ig majdnem hiánytalanul megtalálható a *Cipész szaklap* és utóda a *Bőripari Munkás*. Megvan az SZDP hivatalos elméleti folyóiratának, a *Szocializmusnak* több évfolyama és 1903—1913 között hiánytalanul

² GULYÁS Pál: *Az új Fővárosi Közkönyvtár tervezete*. Magy. Könyvszle. 1910. 202. l.
NAGY Dezső: *Egy földmunkás egylet könyvtára 1894-ben*. Magy. Könyvszle. 1961. 321—324 l.

a *Huszdik Század. A Darwin* című polgári radikális szellemű természettudományos folyóirat 1912—1918 közti évfolyamain kívül még számos Nyugat szám is található.

Ha végigtekintünk a két könyvtár állományán, talán elsősorban a cipész szakcsoport könyvtára tűnik impozánsnak, valójában azonban meg kell állapítanunk, hogy az óras szakegylet könyvtára inkább csak méretében, mint színvonalában különbözik tőle.

A munkások, kik e két könyvtárat létrehozták, s a legnehezebb években is fenn-tartották, hozzájutottak a magyar- és a világirodalom klasszikusaihoz, s a kortárs iro-dalom számos kiemelkedő és progresszív alkotásához. De e könyvtárak jelentősége ebben még nem merült ki. Az olvasók hozzájuthattak ahhoz, amihez hivatalos nyilvános könyvtárakban aligha: a marxizmus—leninizmus klasszikusaihoz, korszerű természet-tudományos könyvekhez, és a fennálló társadalmi-politikai renddel szembenálló osztály-harcos írókhoz. Különösen méltó tiszteletünkre a két könyvtár, ha meggondoljuk, hogy alapítói fenntartották őket az ellenforradalom első éveinek nehéz idején. Sőt nemcsak fenntartották a két könyvtárat, de a gyarapodás jelentős része is éppen erre az időszakra esik.

INDALI GYÖRGY

Az első természettudományi ismeretterjesztő folyóiratok Magyarországon. Most száz éve, 1869. január 10-én jelent meg a *Természettudományi Közlöny* első száma. E folyóirat megindulása új korszakot nyitott hazánkban a természettudományok népszerősítése terén: több hosszabb-rövidebb ideig élt, általában elszigetelt kezdeményezés után egy országos, sőt nemzetközi tekintéllyel rendelkező egyesület a Természettudományi Társulat tette magáévá azt a célt, hogy terjessze és megkedveltesse a természettudo-mányi ismereteket.

Jelen évfordulóval kapcsolatban a *Természettudományi Közlöny* elődeivel kívá-nunk foglalkozni, tehát azokkal az 1869 előtt megjelent hazai folyóiratokkal, amelyek a természettudományok iránt érdeklődő közönséget rendszeresen vagy időnként, első-sorban népszerű stílusban írt szakcikkekkel látták el. A magyar sajtótörténetből ismert, bibliográfiákban ismertetett folyóiratokat röviden említjük, majd kiemelünk néhány eddig ismeretlen kezdeményezést.

A XVIII. században megjelent folyóirataink közül természettudományokkal foglalkozik az 1779-ben Sopronban kiadott *Wochenschrift für die Liebhaber der Geschichte, der Erdbeschreibung, der Naturkunde, der Weltweisheit und der schönen Wissenschaften*. Míg azonban ez csak a német polgárság művelődését szolgálta, a Komáromban megjelent *Mindenes Gyűjtemény* (1789—1792) a magyar köznemesség és polgárság táborához szólt. Szerkesztője PÉCZELY József (1750—1792) programját egyebek között így adta meg: „Legkedvesebbek lesznek előttünk az olyan tudósítások, melyek kedves hazánknak természeti históriáját, úgymint nevezetes forrásait, bányáit, egészséges vizeit s egyéb ritkaságait foglalják magokban.”

A *Természettudományi Közlöny* megjelenését megelőző fél évszázadban már számos, többnyire rövid ideig élt ismeretterjesztő folyóirat jelent meg Magyarországon. 1811 és 1869 között a következő folyóiratok tekintették fő feladatuknak vagy egyik lényeges célkitűzésüknek a természettudományi ismeretterjesztést: *Gemeinnützige Blätter, a Vereinigte Ofner und Pester Zeitung* melléklete (Pest, 1811—1844, 1848), A *Természeti, Gazdasági és Mesterségi Esméretok Tára* (Pest, 1829), *Sas. Vegyes tárgyú iratok az olvasni és tudni méltó minden ágaiból* (Pest, 1831—1834), *Sokféle. A Bétsi Magyar Újság* melléklete (Bécs, 1832—1834), *Garasos Tár* (Lipcse, 1834), *Kémlő* (Pest, 1836—1837), *Ismertető* (Pest, 1836—1841), *Természet* (Buda, 1838), *Természetbarát* (Kolozsvár

1846), *Ábrázolt Folyóirat* (Kassa, 1848), *Ipar és Természetbarát* (Kolozsvár, 1848), *Verhandlungen und Mittheilungen des Siebenbürgischen Vereins für Naturwissenschaften zu Hermannstadt* (Brassó, 1849—1852), *Zeitschrift für Natur und Heilkunde in Ungarn* (Pest, Sopron, 1850—1860), *Magyarhoni Természetbarát* és ennek német kiadása *Der Naturfreund Ungarns* (Nyitra, 1857—1858), *Verhandlungen* (később *Correspondenzblatt*) *des Vereines für Naturkunde zu Pressburg* (Pozsony, 1856—1862), *Delejtű* (Temesvár, 1858—1861), *Marosvásárhelyi Füzetek* (Marosvásárhely, 1858—1860), *Ország Tükre* (Pest, 1862—1865).

Az előbb felsorolt folyóiraton kívül levéltári kutatás alapján több kezdeményezésre sikerült fényt deríteni. Az 1841-ben megalakult Természettudományi Társulat már az 1840-es években foglalkozott egy népszerű ismeretterjesztő folyóirat kiadásának tervével. A Társulat 1847. június 29-én tartott közgyűlése közakarattal elhatározta, hogy a megindítandó folyóirat a *Magyar Isis* nevet fogja kapni. Ugyanez év december 21-én a Társulat tudomásul veszi, hogy a *Magyar Isis* kiadhatási szabadalma felsőbb helyről leérkezett, de a folyóirat megjelentetésére a forradalom és a szabadságharc eseményeinek következtében már nem került sor.¹

További eddig ismeretlen, illetve új adatokkal kiegészített kezdeményezésekkel találkozunk az 1860-as években. 1862-ben MAIGRÁBER Ágoston (1826—1904) honvédelezredes *Világegyetem* címen „műtani” folyóiratot kívánt kiadni, de kérését a Helytartótanács elutasította. A tervezett folyóirat címéből és programjából arra következtethetünk, hogy általános természettudományi témákkal is foglalkozott volna.² Nem nyerte el a Helytartótanács tetszését XANTUS János (1825—1894) sem, aki 1865-ben *Győri Lapok* címen hetilapot akart indítani, amely ismeretterjesztő rovatában az „újabb elvek meghonosítását” is népszerűsítette volna.³

1864-ben gr. LÁZÁR Kálmán (1827—1874) *Természet* címen havonta kétszer megjelenő illusztrált természettudományi szakközlönyt kívánt kiadni, amely értekezéseken kívül útleírásokat, természettudósok életrajzeit, természettudományi könyvészetet publikált volna. E folyóiratot a hatóságok engedélyezték, de kiadására nem került sor.⁴ Gr. LÁZÁR Kálmán 1867-ben *Világ Tükre* címen indított ismeretterjesztő, szórakoztató és politikai kérdéseket sem mellőző havi folyóiratot.⁵

Az 1868 júliusában indult *Természet* elsősorban a földrajzi és a csillagászati ismereteket népszerűsítette, ellentétben a *Természettudományi Közöny*-nyel, amelyben az indulását követő években inkább az állat- és a növényvilág bemutatása dominált. Nem ismeretes, hogy a *Természet* 1871-es évfolyamába KOSSUTH Lajos is írt cikkeket (A csillagok színváltozásáról, A testünket élő, gondolkozó, öntudatos lényű hatályosító cosmicus imponderabile együttmaradhatása s az ósanyag felbomolhatatlanságáról).

A Természettudományi Társulat 1869 előtt csak évkönyveket adott ki, mégpedig 1841 és 1859 között négy kötetet, majd 1860 és 1868 között *Királyi Magyar Természettudományi Társulat Közönye* címen hét kötetet. Ezek elsősorban szakemberek számára írt eredeti dolgozatokat publikáltak. A *Természettudományi Közöny* megindításával a Társulat eredeti célkitűzésének a természettudományok népszerűsítésének tett eleget.

A *Természettudományi Közöny* címe fennállása során többször változott, 100. évfolyama *Természet Világa* címen kerül a magyar olvasóközönség elé.

TURÁNYI KORNÉL

¹ Országos Levéltár (O. L.) Helytartótanács (Ht.) Acta revisionis librorum 1847—11—97.

² O. L. Ht. Elnöki iratok (Eln.) 6632/1862 IV. B.

³ O. L. Ht. Eln. 5479/1865 IV. B.

⁴ O. L. Ht. Eln. 5563/1864 IV. B.

⁵ O. L. Ht. Eln. 489/1867 IV. B.